

УДК 349.6:502.17

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2025.26.49>**Козакова І.В.**

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри публічного та приватного права
Вищий навчальний заклад «Національна академія управління»,
ORCID ID: 0000-0002-9145-8994*

Беляков М.С.

*аспірант юридичного факультету
Вищий навчальний заклад «Національна академія управління»
ORCID ID: 0009-0006-5564-7014*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЕКОЛОГІЧНОЇ СТАНДАРТИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Ключовою складовою механізму екологічної стандартизації в Україні виступає його організаційно-правова складова, тобто сукупність суб'єктів, які здійснюють таку стандартизацію, їх функціональної сфери, а також взаємозв'язків між такими суб'єктами в процесі створення та організації функціонування системи екологічних стандартів. Не дивлячись на важливість питання організаційно-правового механізму екологічної стандартизації в Україні, його характеристика у науці не проведена.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій. Окремі питання екологічної стандартизації та її організаційно-правового механізму досліджували такі науковці як В.І.Андрейцев, С.Р.Артем'єв, Н.В.Барбашова, Л.О.Бондар, П.О.Гвоздик, А.А.Герц, А.П.Гетьман, Р.Ю.Ільченко, Н.В.Ільків, М.І.Єрофєєв, Б.В.Коваленко, В.М.Ладиженський, Н.Р.Малишева, В.Л.Мунтян, І.В.Олещенко, В.С.Сивицький, Ю.С.Шемшученко. Однак, комплексно правова природа екологічної стандартизації в науці досліджена не була.

Мета дослідження, таким чином, полягає у визначенні та характеристиці організацій-

но-правового механізму екологічної стандартизації в Україні.

Виклад основного матеріалу. Основні організаційно-правові засади екологічної стандартизації нашої держави сформульовано в Розділі II «Організація стандартизації» Закону «Про стандартизацію» від 5 червня 2014 року № 1315-VII [1]. Зокрема, у статті 8 даного Закону вказано, що суб'єктами стандартизації є: 1) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері стандартизації; 2) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері стандартизації; 3) національний орган стандартизації; 4) технічні комітети стандартизації; 5) підприємства, установи та організації, що здійснюють стандартизацію.

При цьому, якщо попередні суб'єкти функціонують саме в системі національної стандартизації, то окремі підприємства, установи та організації представляють другий, локальний рівень стандартизації, щодо якого заборонено будь-яке нормативне та управлінське регулювання з боку держави.

1. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує дер-

жавну політики у сфері стандартизації. Органом, який одночасно формує і реалізує державну політику у сфері стандартизації на сучасному етапі, є Міністерство економіки, довілля та сільського господарства України.

Згідно з підпунктами 1, 3 Положення про Міністерство економіки, довілля та сільського господарства України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2025 року № 903, Міністерство економіки, довілля та сільського господарства України (Мінекономіки) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України [2]. Мінекономіки є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері технічного регулювання, стандартизації, метрології та метрологічної діяльності. Таким чином, Мінекономіки зосереджує в собі повноваження не лише щодо формування і реалізації державної політики у сфері стандартизації, а і у сфері технічного регулювання, метрології та метрологічної діяльності. Зазначене, безумовно, сприяє більш комплексному підходу до здійснення технічного регулювання, яке є одним із основних засобів регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання.

Згідно із статтею 9 Закону «Про стандартизацію» до повноважень Мінекономіки як центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері стандартизації, належить: 1) забезпечення нормативно-правового регулювання у сфері стандартизації; 2) визначення пріоритетних напрямів розвитку у сфері стандартизації; 3) інформування та надання роз'яснень щодо реалізації державної політики у сфері стандартизації; 4) узагальнення практики застосування законодавства у сфері стандартизації, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення та внесення на розгляд в установленому порядку проектів законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету

Міністрів України; 5) погодження програми робіт з національної стандартизації. Мінекономіки виконує також інші повноваження згідно із законами [1].

Відповідно до статті 10 Закону «Про стандартизацію» до повноважень Мінекономіки як центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері стандартизації, належить: 1) вжиття обґрунтованих заходів для прийняття і дотримання суб'єктами стандартизації Кодексу доброчинної практики з розробки, прийняття та застосування стандартів відповідно до Угоди Світової організації торгівлі про технічні бар'єри у торгівлі, що є додатком до Марракеської Угоди про заснування Світової організації торгівлі від 15 квітня 1994 року; 2) здійснення контролю за дотриманням національним органом стандартизації процедур у сфері стандартизації відповідно до принципів, норм і вимог, установлених цим Законом та іншими нормативно-правовими актами. Мінекономіки також виконує й інші повноваження згідно із законами [1].

В свою чергу, Положення про Міністерство економіки, довілля та сільського господарства України в підпунктах 148-174 деталізує вищевказані статті Закону і визначає повноваження Мінекономіки в контексті загальної сфери діяльності Міністерства [2].

Ключовою новацією Закону України «Про стандартизацію» 2014 року стало розмежування функції щодо безпосереднього створення та скасування національних стандартів, у т. ч. екологічних, та функції щодо формування і реалізації державної політики у сфері стандартизації, контролю за стандартизацією між новоствореним органом національної стандартизації (яким стало Державне підприємство «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості») та центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері стандартизації. Вказане нововведення покликане сприяти більш незалежному та неупере-

дженому процесу здійснення робіт із національної стандартизації, оскільки поєднання в одному центральному органі виконавчої влади функцій як щодо створення стандартів, так і щодо контролю за цим процесом створювало ризики однобічного урахування лише інтересів держави, що досить часто створювало як корупційні ризики, так і загрозу неврахування інтересів суб'єктів підприємництва при розробці стандартів.

Нагадаємо, що вперше організаційно-правові засади стандартизації в Україні, в т. ч. екологічної, було врегульовано в Концепції державних систем стандартизації, метрології та сертифікації (схваленої постановою КМУ від 25 травня 1992 року № 269), в якій містився окремий розділ «Органи і служби стандартизації». В подальшому, аж до прийняття Закону України «Про стандартизацію», функціонувала модель стандартизації, за якої уповноважений центральний орган виконавчої влади здійснював як повноваження щодо формування і реалізації державної політики у сфері стандартизації, так і повноваження національного органу стандартизації в частині прийняття та схвалення державних та національних стандартів.

Так, зокрема, такими органами по чергово були Державний комітет України по стандартизації, метрології та сертифікації, Державний комітет стандартизації, метрології та сертифікації України, Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики), Державна служба технічного регулювання України.

Починаючи з 2011 року функції щодо формування та реалізації державної політики у сфері технічного регулювання, зокрема і царині стандартизації, остаточно перейшли до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Саме на цьому етапі було покладено кінець практиці функціонування окремого центрального органу виконавчої влади, для якого сфера технічного регулювання представляла єдину або визначальну сферу діяльності. Після кількомісячного дос-

віду роботи Державної служби технічного регулювання України керівництво держави прийняло рішення про її ліквідацію і передачу відповідних функцій безпосередньо поліфункціональному МЕРТ, в складі якого було створено Департамент технічного регулювання. Дана модель діяльності в загальних рисах зберігається по даний час.

2. Національний орган стандартизації.

Однією з ключових новацій Закону «Про стандартизацію» 2014 року стало те, що згідно частиною 1 статті 11 цього нормативного акту, функції національного органу стандартизації виконує державне підприємство, що не підлягає приватизації, утворене центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері стандартизації [1].

Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 року № 1163 «Про визначення державного підприємства, яке виконує функції національного органу стандартизації», таким підприємством було визначено державне підприємство «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» [3]. Зазначене підприємство було створено ще у 2003 році згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2003 року № 1337 «Про утворення Українського науково-дослідного і навчального центру проблем стандартизації, сертифікації та якості» [4], однак тривалий час здійснювало діяльність виключно у науково-дослідній та навчальній сфері.

Вбачається, що особливістю запровадженої організаційно-правової складової механізму екологічної стандартизації в Україні є те, що вперше у вітчизняному законодавстві було розмежовано суто управлінську функцію у сфері стандартизації і технічну діяльність щодо розроблення, прийняття, перевірки, перегляду, скасування та відновлення дії національних стандартів. Однак ще більш революційним стало те, що національним органом стандартизації, який переважно виконує управлінські функції, було визна-

чено державне підприємство, яке є суб'єктом господарювання і на яке поширюються норми господарського законодавства.

Частина 2 статті 11 Закону «Про стандартизацію» визначає повноваження національного органу стандартизації. Аналіз цих повноважень ДП «УкрНДНЦ» як національного органу стандартизації у сукупності свідчить, що усі вони є проявом загальної функції безпосереднього створення системи національних стандартів в Україні, а аналіз змістовних характеристик кожного з них окремо дає можливість зробити висновок, що вони складають собою ніщо інше як державні управлінські повноваження у сфері стандартизації, які зазвичай повинні здійснювати державні органи влади.

Питання нормативно-технічного регулювання навколишнього природного середовища зазвичай є невід'ємною частиною державного регулювання. Зокрема, В.Я.Шевчук вважає, що екологічна стандартизація є однією із загальних функцій державного екологічного управління, яке здійснюється в особі державних, законодавчих, виконавчих і правових органів і метою якого є запобігання виснаженню природного потенціалу і яке спрямоване на недопущення перевищення несучої ємності біосфери – це завдання-мінімум [5, с. 155–158]. Із цим погоджується й А.П. Гетьман, який відносить екологічну стандартизацію саме до функцій управління у сфері охорони довкілля, під якими слід розуміти основні напрями діяльності органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань стосовно забезпечення організації раціонального використання природних ресурсів, їх відтворення та захисту, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки [6, с. 86]. Відтак, навіть історично вже так склалося, що функція національної стандартизації завжди розглядалася як функція державного екологічного управління, що відіграє вкрай важливе значення в регулюванні суспільного життя.

У зв'язку з цим, наш погляд, тут відразу виникають питання щодо того, чи можливе делегування функції державного екологічного управління суб'єкту господарювання, нехай навіть і державної форми власності? Чи виправданим є передача функції створення національної системи стандартів суб'єкту господарювання? Якими є ризики такого делегування державою своїх повноважень підприємству? Відповіді на ці питання, зокрема, лежать в окресленні особливостей правового становища державного підприємства та з'ясуванні причин, з яких було обрано саме таку організаційно-правову форму прийняття національних стандартів.

ДП «УкрНДНЦ» є державним унітарним підприємством, статус яких після скасування Законом України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 09 січня 2025 року № 4196-IX Господарського кодексу України, регулюється статтею 9-2 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» від 21 вересня 2006 року № 185-V. Відповідно до норм вищевказаного нормативного акту, майно зазначеного державного унітарного підприємства перебуває у державній власності і передається такому підприємству на речовому праві на державне майно, передбаченому законом. У разі перетворення державного унітарного підприємства в господарське товариство майно, внесене як вклад до статутного капіталу такого товариства, є його власністю, якщо інше не визначено законом. Державне унітарне підприємство не несе відповідальності за зобов'язаннями власника і органу державної влади, до сфери управління якого воно належить [7].

Відповідно, державне підприємство, будучи окремою юридичною особою, маючи відокремлений баланс та рахунки в банках, фактично здійснює господарську некомерційну діяльність в межах, визначених законодавством. Відтак, воно діє на власний ризик

і за певних умов ринкової кон'юнктури може стати неплатоспроможним або навіть увійти в стадію банкрутства.

Зокрема, згідно з підпунктом 4.5 Статуту ДП «УкрНДНЦ» підприємство діє на принципах повної господарської самостійності та самоокупності, самостійно планує свою діяльність, несе відповідальність за її наслідки та виконання зобов'язань перед бюджетами, державними цільовими фондами і контрагентами [8].

Виникає логічне питання, як у випадку банкрутства воно буде здійснювати функції національного органу стандартизації і яким є механізм передачі даної функції після його припинення? Оскільки екологічні стандарти у сфері охорони навколишнього природного середовища є обов'язковими, виникає загроза того, що у випадку санації або банкрутства ДП «УкрНДНЦ» весь процес розробки та прийняття стандартів буде паралізовано, що призведе до завдання величезної шкоди, в тому числі і стану регулювання суспільних відносин у сфері охорони довкілля. Очевидно, що оскільки Законом України «Про стандартизацію» на Мінекономіки покладено обов'язок щодо створення державного підприємства, яке буде виконувати функції національного органу стандартизації, навіть у випадку банкрутства ДП «УкрНДНЦ» його функції перейдуть до іншого державного підприємства, однак така процедура є досить важкою і тривалою і не може бути здійснена безболісно для регулювання питань національної стандартизації. Зокрема, у випадку ліквідації підприємства його кредитори мають право на задоволення своїх вимог, в тому числі за рахунок всього майна, на яке може бути звернено стягнення, і т. д. Все це, безумовно, необхідно враховувати при визначенні організаційно-правової форми суб'єкта прийняття національних стандартів, а всі наведені проблеми врегулювати на рівні законодавства.

Однак, при вирішенні питання щодо виправданості передачі функції створення національної системи стандартів суб'єкту

господарювання вважаємо за необхідне враховувати, що державне втручання в економічну діяльність має здійснюватися в прийнятних розумних межах. При цьому, слід як уникати надмірної зарегульованості, так і надмірної свободи. Виходячи насамперед, з загального принципу добровільності стандартів, вважаємо, обґрунтованим виведення функції національного органу стандартизації з-під впливу органів державної влади, опосередкувавши такий вплив окремими повноваженнями щодо діяльності самого державного підприємства (як-то призначення і звільнення керівника, схвалення щорічного звіту про його діяльність та ін.). Це дозволило змістити центр ваги у прийнятті рішень щодо стандартизації в бік більш повного врахування інтересів усіх заінтересованих сторін (споживачів, суб'єктів господарювання та ін.), а не лише органів державної влади. Крім того, це дає можливість знизити регулятивний адміністративний вплив держави і заохотити розвиток підприємництва.

Враховуючи наведене вважаємо, що відсутня нагальна потреба в покладенні функції створення і скасування національних стандартів на центральний орган виконавчої влади, а покладення повноважень національного органу стандартизації на державне підприємство ДП «УкрНДНЦ» є виправданим.

Поміж тим, за таких умов треба враховувати, що національні екологічні стандарти у деяких випадках мають обов'язковий характер. У зв'язку з цим може виникнути ситуація, коли держава в особі Мінекономіки, будучи позбавленою можливості затвердити національний екологічний стандарт і не маючи прямого вирішального впливу на процес його розробки, по суті буде не згодна з його окремими положеннями, а можливо із усім текстом стандарту. Жодної іншої альтернативи, аніж як прийняти такий стандарт через процедуру, передбачену Законом України «Про стандартизацію», вона не матиме. Відтак, держава вимушена буде за необхідності або ж встановити ті чи інші обов'язкові екологічні вимоги,

розроблені державним підприємством як національним органом стандартизації (щодо якого в Міністерства можуть бути заперечення), або ж врегульовувати ці питання безпосередньо на нормативному рівні без використання національного екологічного стандарту (що позбавляє можливості використати потенціал технічних комітетів і врахувати інтереси всіх заінтересованих сторін), або ж взагалі залишати ці питання неврегульованими (що створює серйозну загрозу стану охорони навколишнього природного середовища).

Вказана проблема ускладнилася тим, що внаслідок внесення змін до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-XII, була виключена стаття 32 Закону, яка передбачала положення щодо обов'язковості екологічних стандартів [9]. У зв'язку з цим, на сьогодні держава має можливість надати обов'язкової сили стандарту в галузі охорони навколишнього природного середовища лише через посилання на нього, наприклад, у технічному регламенті. Ситуація, в якій держава вимушена буде оперувати тими екологічними стандартами, які вона не схвалювала і щодо яких має серйозні зауваження, навряд чи може бути визнана задовільною.

Задля вирішення усіх цих питань пропонуємо відновити у Законі «Про охорону навколишнього природного середовища» норми щодо особливостей обов'язковості національних стандартів у галузі охорони навколишнього природного середовища та додатково закріпити на рівні Закону «Про стандартизацію» норму щодо обов'язковості погодження із органом, що реалізує державну політику у сфері стандартизації, проектів тих стандартів, які регулюють питання такої охорони та забезпечення екологічної безпеки.

Іншою важливою проблемою, пов'язаною з діяльністю національного органу стандартизації, є питання контролю за здійсненням такої стандартизації.

Контроль у правовій науці визначається як один з найбільш поширених і дієвих засо-

бів забезпечення законності. Контроль є системою спостереження й перевірки процесу функціонування та фактичного стану об'єкта управління з метою оцінки обґрунтованості, ефективності ухвалених управлінських рішень, результатів їх виконання, виявлення відхилень від вимог таких рішень, усунення несприятливих ситуацій, повідомлення про такі факти компетентним органам [10, с. 32]. Він є діяльністю уповноважених органів або посадових осіб, спрямована на перевірку відповідності діяльності суб'єктів встановленим нормам, правилам і стандартам з метою забезпечення належного виконання завдань і функцій [11, с. 309].

За організацією взаємозв'язку контролюючого суб'єкта і контрольованого об'єкта контроль може бути: внутрішній (внутрішній), надвідомчий (зовнішній, позавідомчий), міжвідомчий (функціональний) контроль; за терміном дії – на повсякденний та безперервний [6, с. 85–86]. Фактично на сьогодні в Україні існує лише контроль за дотриманням підприємствами, установами та організаціями вимог обов'язкових стандартів та технічних регламентів у порядку, передбаченому Законом України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» від 15 січня 2015 року № 124-VIII [12]. Такий контроль здійснюється органами із сертифікації, органами з інспектування, акредитованими випробувальними лабораторіями виробників, визнаними незалежними організаціями. Його, на наш погляд, можна було б вважати більше внутрішнім (внутрішнім).

В той же час функція контролю за діяльністю самого національного органу стандартизації, а саме надвідомчий (зовнішній, позавідомчий) контроль, є слабо розвиненою. Необхідність такого контролю є тим більш гострою, оскільки функції такого органу виконує державне підприємство, яке має власну вертикаль управління, самостійну майнову та фінансову основу, по суті здійснює господарську діяльність. Єдиною формою контролю є передбачене ст. 14 Закону України «Про

стандартизацію» право заінтересованих сторін оскаржити рішення, дії чи бездіяльність національного органу стандартизації до комісії з апеляцій, а у випадку незгоди з її рішенням – до суду.

Згідно із пунктом 6 Положення про комісію з апеляцій (затвердженого наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 9 лютого 2015 року №103), склад комісії затверджується внутрішнім наказом Мінекономіки організаційно-розпорядчого характеру [13]. В той же час комісія позбавлена цілої низки важливих контрольних повноважень, властивих органам державної виконавчої влади: можливість самостійно ініціювати перевірки в порядку Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»; виносити обов'язкові акти реагування і т. ін. Те саме стосується і повноважень керівної ради як дорадчо-наглядового органу національного органу стандартизації. Вказане різко знижує ефективність державного контролю у сфері національної стандартизації.

У зв'язку з викладеним виникає нагальна необхідність надати Мінекономіки повноваження щодо здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю національного органу стандартизації в порядку і засобами, передбаченими Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності».

3. Технічні комітети. Основною організаційною формою, в якій розробляються і погоджуються національні стандарти, є діяльність технічних комітетів. Зокрема, у сфері довкілля на сьогодні функціонує ТК 82 «Охорона довкілля», створений в 1993 році спільним наказом Мінекобезпеки та Держспоживстандарту України від 07 вересня 1993 року № 125/80 [14].

До повноважень даного комітету, згідно із частиною 3 статті 15 Закону «Про стандартизацію», належать: 1) участь у роботі відповідних технічних комітетів стандартизації міжнародних і регіональних організацій

стандартизації; 2) розроблення і погодження національних стандартів, кодексів усталеної практики та змін до них; 3) участь у формуванні програми робіт з національної стандартизації; 4) перевірка і перегляд національних стандартів та кодексів усталеної практики, розробниками яких вони є; 5) погодження і надання пропозицій щодо скасування та відновлення дії національних стандартів, кодексів усталеної практики та змін до них.

Структурно технічний комітет 82, згідно із частиною 2 статті 15 Закону «Про стандартизацію» побудовано на засадах пропорційного представництва органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання та їх громадських об'єднань, організацій роботодавців та їх об'єднань, наукових установ та навчальних закладів, науково-технічних та інженерних товариств (спілок), громадських організацій споживачів (об'єднань споживачів), інших громадських об'єднань, професійних спілок, провідних науковців і фахівців.

Функції секретаріату даного технічного комітету з 2005 року виконує Державний заклад «Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління» Міністерства екології та природних ресурсів України. Внутрішню структуру ТК 82 складають окремі підкомітети за визначеними напрямками діяльності: 1) ПК 1 «Системи екологічного управління та аудиту»; 2) ПК 2 «Управління відходами та хімічна безпека»; 3) ПК 3 «Екологічне маркування та оцінка життєвого циклу»; 4) ПК 5 «Оцінка впливу на довкілля»; 5) ПК 6 «Звітність та інформація щодо сталого розвитку».

Саме на ТК 82 в межах процедури, передбаченої Законом «Про стандартизацію», покладається основне навантаження щодо розробки національних екологічних стандартів. Наприклад, Програмою робіт з національної стандартизації на 2025 рік, зокрема, передбачено розробку проектів таких нормативних документів у сфері екології, як 13.020.40 «Забруднення, контроль забруднення та охорона

природи. Терміни та визначення у сфері моніторингу довкілля. Розроблення національного НД», 13.020.30 «Захист довкілля. Зелені конструкції. Метод випробування тепломасообмінних процесів у рослинних шарах. Розроблення національного НД», 13.020.01 «Захист довкілля. Зелені конструкції. Технічні умови. Розроблення національного НД» та інші [15].

Окремою науковою проблемою є співвідношення повноважень між національним органом стандартизації та технічними комітетами.

Так, відповідно до частини 3 статті 15 Закону України «Про стандартизацію», саме на технічні комітети покладено розроблення і погодження національних стандартів та змін до них, перевірка і перегляд національних стандартів, розробниками яких вони є. При цьому технічний комітет є незалежним органом, до складу якого не входять представники національного органу стандартизації і який формується на засадах пропорційного представництва органів публічної влади, суб'єктів господарювання, організацій роботодавців, наукових установ, громадських організацій споживачів і т. д.

У свою чергу, національний орган стандартизації здійснює прийняття, скасування та відновлення дії національних стандартів. Таким чином, повноваження технічних комітетів і національного органу стандартизації розмежовані стадійно – перші розробляють, перевіряють і вносять зміни до стандартів, другий – приймає та скасовує їх.

В той же час наявна проблема щодо наявності у національного органу стандартизації повноважень щодо технічних комітетів, а саме: 1) право затверджувати положення про них та їх склад; 2) визначення юридичних осіб-резидентів України, які будуть здійснювати функції секретаріатів технічних комітетів.

Враховуючи, що національний орган стандартизації у випадку відсутності профільного технічного комітету може здійснювати його функції, це може призводити до незацікавленості національного органу стандартиза-

ції у розвитку технічних комітетів внаслідок т. зв. «конфлікту повноважень». Вказаному можуть сприяти і певні корупційні ризики в діяльності національного органу стандартизації. При існуючому механізмі національної стандартизації і відсутності зустрічних організаційно-розпорядчих повноважень технічних комітетів щодо національного органу стандартизації вважаємо за доцільне передати вищевказані повноваження національного органу стандартизації напряму до Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України або принаймні до керівної ради національного органу стандартизації.

4. Підприємства, установи та організації. Другим локальним рівнем двоєдиної системи екологічної стандартизації в Україні виступає стандартизація на рівні окремих підприємств, установ та організацій. Основи цього децентралізованого рівня стандартизації врегульовано статтею 16 Закону «Про стандартизацію», яка встановлює повноваження зазначених суб'єктів стандартизації в даній сфері, зокрема: 1) розробка, прийняття, перевірка, перегляд та скасування стандартів, встановлення відповідних процедур; 2) участь у роботі спеціалізованих міжнародних та регіональних організацій стандартизації; 3) створення та ведення фонду нормативних документів і видача їх каталогів для забезпечення своєї діяльності та інформаційного обміну; 4) видача і розповсюдження прийнятих стандартів, документів спеціалізованих міжнародних організацій стандартизації, членами яких вони є, та ін.

Ключовими особливостями екологічних стандартів, створених підприємствами, установами та організаціями, є: а) їх застосування на добровільній основі; б) їх належність на праві власності таким підприємствам, установам та організаціям.

Запровадження екологічних стандартів підприємствами, установами та організаціями виступає складовою так званого екологічного менеджменту, тобто, управління діяльністю по розвитку підприємств, що розробляють

і розгортають природовідновлювальні процеси і технології (а в перспективі – і ті, що поліпшують якість середовища існування), що створюють майбутні технологічні комплекси керування середовищем існування [16, с. 10].

Безумовно, дане визначення екологічного менеджменту не є універсальним. Наприклад, Д. Шушпанов та Н. Кривокульська визначають його як системну, цілеспрямовану і результативну діяльність органів державної влади й органів місцевого самоврядування, громадськості, інституцій ринкової інфраструктури, а також добровільну й ініціативну діяльність економічних суб'єктів, спрямовану на екологізацію економіки, виробничих процесів, управлінської діяльності з урахуванням принципів екоефективності та екосправедливості [17, с. 92]. З іншого боку, на думку А.В. Ковалю та В.Б. Томліна-Татаренко, екологічний менеджмент – це добровільна ініціативна діяльність економічних суб'єктів, спрямована на реалізацію їх власних екологічних цілей, проектів і програм, розроблених на основі принципів ефективності та екосправедливості. Основні цілі і відповідні критерії оцінки їх досягнення в екологічному менеджменті пов'язані з процесами постійного поліпшення й удосконалення по всіх екологічно значущим аспектам діяльності економічних суб'єктів [18, с. 3].

Безумовно, екологічна стандартизація є важливим, але не єдиним напрямом екологічного менеджменту економічних суб'єктів. Вона має розглядатися в сукупності та взаємозв'язку з іншими напрямками, якими наприклад, можуть бути: екологічний моніторинг та екологічна паспортизація; екологічний аудит; екологічна експертиза та оцінка впливу на довкілля; управління відходами; екологічне страхування; екологічний маркетинг та екологічне маркування; екологічна стандартизація та сертифікація; забезпечення повноти, публічності та доступності екологічної інформації; публічно-приватне партнерство [19, с. 18].

Водночас необхідно розуміти, що екологічна стандартизація носить наскрізний характер в діяльності підприємств, установ та організацій, яка має або може мати негативний вплив на довкілля. Іншими словами, екологічна стандартизація спрямована на регулювання всіх вище перелічених напрямів екологічного менеджменту, пронизує всю господарську та організаційну діяльність економічних суб'єктів. Саме від якісного запровадження екологічних стандартів залежить в кінцевому рахунку зниження антропогенного впливу того чи іншого суб'єкта на довкілля.

На сучасному етапі запровадження механізмів екологічної стандартизації в діяльності окремих суб'єктів, що справляють негативний вплив на довкілля в Україні, на жаль, вона є розвиненою досить слабо. Тривале панування командно-адміністративної системи в економіці, централізоване формування системи загальнообов'язкових стандартів призвели до того, що підприємства орієнтувалися на еталон, встановлений державою і необхідність виконання того мінімуму екологічних вимог, які цими стандартами встановлювалися.

В той же час система екологічного менеджменту має абсолютно іншу внутрішню природу – вона розрахована на самостійну ініціативну діяльність тих чи інших компаній, спрямовану на підвищену екологічну відповідальність, перевищення обов'язкових вимог щодо охорони навколишнього природного середовища, перехід від концепції забезпечення екологічної безпеки по суті до формування сприятливого довкілля, яке є вищим рівнем екологічно орієнтованої політики. Однак такий підхід вимагає від держави створення сприятливих умов для запровадження екологічних стандартів на локальному рівні, оскільки така діяльність з економічної точки зору далеко не завжди приносить економічному суб'єкту вигоду, а часто-густо є для нього обтяжливою, оскільки вимагає як прямих витрат на запровадження екологічних

стандартів, зокрема, створення систем екологічного управління, так і в ряді випадків потребує кардинальної перебудови структури виробництва, потужних капіталовкладень, на які власник такої виробничої одиниці не хоче або не може піти.

В той же час окреслені проблеми зовсім не означають, що екологічний менеджмент є невідповідним для суб'єкта впливу на довкілля. Велика кількість науковців цілком обґрунтовано акцентують увагу на позитивних сторонах запровадження сучасних екологічних стандартів в діяльності суб'єктів господарювання.

Зокрема, як правильно зазначає С.В. Берзіна, запровадження такого продукту екологічної стандартизації, як системи екологічного управління, є економічно корисним і доцільним завдяки таким факторам, як: економія виробничих витрат і ресурсів; конкурентна перевага перед споживачами у зв'язку із поліпшенням екологічних характеристик продукції; послаблення адміністративного тиску на підприємство з боку органів державного контролю (нагляду); розширення ринків збуту продукції; вихід на новий рівень технологічного розвитку та інновацій [20, с. 7].

Однак необхідно розуміти, що економічна доцільність запровадження екологічних стандартів на конкретному економічному суб'єкті визначається в кожному індивідуальному випадку в залежності від низки економічних чинників: вартості обладнання, курсів валют, загальних фінансових можливостей суб'єкта господарської діяльності, пріоритетів у політиці такого суб'єкта, ступеня шкідливості

впливу на довкілля і т. д. Відтак, запровадження екологічних стандартів в своїй основі має не стільки економічний, скільки соціальний ефект, який важко виміряти в абсолютних величинах. Досягнення такого ефекту є прерогативою в першу чергу органів державної влади та місцевого самоврядування, які виходячи із пріоритетності забезпечення здорового та сприятливого довкілля мають вибудовувати систему заохочувальних заходів для підприємств, установ та організацій на відповідній території або в масштабах всієї держави.

Висновки. Суб'єктами, які загалом складають організаційно-правовий механізм екологічної стандартизації в Україні, є: 1) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері стандартизації; 2) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері стандартизації; 3) національний орган стандартизації; 4) технічні комітети стандартизації; 5) підприємства, установи та організації, що здійснюють стандартизацію. Доцільно відновити у Законі «Про охорону навколишнього природного середовища» норми щодо особливостей обов'язковості національних стандартів у галузі охорони навколишнього природного середовища та додатково закріпити на рівні Закону «Про стандартизацію» норму щодо обов'язковості погодження із органом, що реалізує державну політику у сфері стандартизації, проектів тих стандартів, які регулюють питання такої охорони та забезпечення екологічної безпеки.

Анотація

Стаття присвячена дослідженню проблеми організаційно-правового механізму екологічної стандартизації в Україні. Визначено, що суб'єктами, які загалом складають організаційно-правовий механізм екологічної стандартизації в Україні, є: 1) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері стандартизації; 2) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері стандартизації; 3) національний орган стандартизації; 4) технічні комітети стандартизації; 5) підприємства та організації, що здійснюють стандартизацію.

Досліджено правове становище цих суб'єктів в організаційно-правовому механізмі екологічної стандартизації в Україні.

При дослідженні правового становища Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України як центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері стандартизації, зроблено висновок, що доцільно відновити у Законі «Про охорону навколишнього природного середовища» норму щодо обов'язковості національних стандартів у галузі охорони навколишнього природного середовища.

При дослідженні правового становища національного органу стандартизації встановлено, що державне підприємство «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» здійснює фактично в процесі стандартизації повноваження органу державної влади. Зроблено висновок, що таке його становище є правильним. Запропоновано також надати Міністерству економіки повноваження щодо здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю національного органу стандартизації.

При дослідженні правового становища технічних комітетів досліджено проблему співвідношення повноважень між національним органом стандартизації та технічними комітетами.

Визначено, що підприємства та організації є другим локальним рівнем системи екологічної стандартизації в Україні. Запровадження екологічних стандартів підприємствами та організаціями складають екологічний менеджмент. Звернуто увагу, що на сучасному етапі запровадження механізмів екологічної стандартизації в діяльності окремих суб'єктів, ця стандартизація є не розвинутою.

Ключові слова: стандарт, стандартизація, екологічний стандарт, державна політика у сфері стандартизації, національний орган стандартизації, технічний комітет, екологічна безпека, охорона навколишнього природного середовища, екологічний менеджмент.

Kozakova I.V., Belyakov M.S. Organizational and legal mechanism of environmental standardization in Ukraine

Summary

The article is devoted to the study of the problem of the organizational and legal mechanism of environmental standardization in Ukraine.

It has been determined that the entities that generally constitute the organizational and legal mechanism of environmental standardization in Ukraine are: 1) the central executive body that ensures the formation of state policy in the field of standardization; 2) the central executive body that implements state policy in the field of standardization; 3) the national standardization body; 4) technical committees for standardization; 5) enterprises and organizations that carry out standardization.

The legal status of these entities in the organizational and legal mechanism of environmental standardization in Ukraine has been studied.

When examining the legal status of the Ministry of Economy, Environment and Agriculture of Ukraine as the central executive body responsible for developing and implementing state policy in the field of standardization, it was concluded that it would be advisable to reinstate in the Law "On Environmental Protection" the provision on the mandatory nature of national standards in the field of environmental protection.

When examining the legal status of the national standardization body, it was established that the state enterprise "Ukrainian Scientific-Research and training Center of Standardization, Certification and Quality problems" actually exercises the powers of a state authority in the standardization process. It was concluded that this status is correct. It was also proposed to grant the Ministry of Econ-

omy the authority to exercise state supervision (control) over the activities of the national standardization body.

When studying the legal status of technical committees, the problem of the balance of powers between the national standardization body and technical committees was examined.

It was determined that enterprises and organizations are the second local level of the environmental standardization system in Ukraine. The introduction of environmental standards by enterprises and organizations constitutes environmental management. Attention was drawn to the fact that at the present stage of introducing environmental standardization mechanisms in the activities of individual entities, this standardization is underdeveloped.

Key words: standard, standardization, environmental standard, state policy in the field of standardization, national standardization body, technical committee, environmental safety, environmental protection, environmental management.

Список використаних джерел:

1. Про стандартизацію : Закон України від 5 червня 2014 року № 1315-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>
2. Деякі питання Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України: Положення про Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України: Постанова Кабінет Міністрів України від 21 липня 2025 р. № 903 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-2025-%D0%BF>
3. Про визначення державного підприємства, яке виконує функції національного органу стандартизації»: Розпорядження Кабінет Міністрів України від 26 листопада 2014 року № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1163-2014-%D1%80>
4. Про утворення Українського науково-дослідного і навчального центру проблем стандартизації, сертифікації та якості : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2003 року № 1337. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1337-2003-%D0%BF>
5. Екологічне управління: Підручник / В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, Г.О. Білявський та ін. К. : Либідь, 2004. 432 с.
6. Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / А.П. Гетьман, А.К. Соколова, Г.В. Анісімова та ін.; за ред. А.П. Гетьмана. Х.: Право, 2014. 784 с.
7. Про управління об'єктами державної власності : Закон України від 21 вересня 2006 року № 185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16>
8. Статут Державного підприємства «УкрНДНЦ» (в редакції від 14.11.2024). URL : <https://drive.google.com/file/d/1waV8jxSqhzmvc4x3PsvANn3vnVvu7Ux1/view>
9. Про охорону навколишнього природного середовища : Закону України від 25 червня 1991 року № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
10. Рядінська В.О., Костенко Ю.О. Окремі аспекти характеристики правової природи контрольних відносин в адміністративній сфері. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2021. № 49. С. 31–34. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc49/9.pdf>
11. Мінка Т. П. Теоретико-правова природа понять нагляду та контролю і їх співвідношення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2024. Вип. 83 (2). С. 307–310. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/310109>
12. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України від 15 січня 2015 року № 124-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19>

13. Про затвердження Положення про комісію з апеляцій та Порядку розгляду нею апеляцій : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (МЕРТ) від 09 лютого 2015 року № 103. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0208-15>
14. Про затвердження структури технічного комітету стандартизації ТК 82 «Охорона довкілля». Наказ Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 26 лютого 2025 року № 32 URL: <https://docs.google.com/document/d/1VcnCjqbfBYu5Ze6ymPFUxuphB0b8B2o-/edit>
15. Програма робіт з національної стандартизації на 2025 рік. ДП «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості». URL: <https://uas.gov.ua/standardization/prohrama-robit-z-natsionalnoi-standa/2025>
16. Зозуля І.В., Зозуля О.І. Поняття відомчого контролю в адміністративному праві. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми* : тези доп. учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 трав. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Консультат. місія Європейського Союзу. Харків : ХНУВС, 2019. С. 85–87.
17. Шушпанов Д., Кривокульська Н. Екологічний менеджмент як інструмент екологізації економіки. *Економічний дискурс*. 2024. Випуск 1–2. С. 90–101.
18. Коваль А.В., Томлін-Татаренко В.Б. Екологічний менеджмент як інструмент сталого розвитку в умовах ринкових відносин. URL : tb.chdu.edu.ua/article/download/45580/41805
19. Олещенко І.В. Правове забезпечення охорони довкілля суб'єктами господарювання: дис... канд. юрид. наук. К., Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2017. 232 с.
20. Системи екологічного управління: сучасні тенденції та міжнародні стандарти. Посібник / С.В. Берзіна, І.І.Яресковська та ін. К.: Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. С. 34–37.

Дата надходження статті: 15.08.2025

Дата прийняття статті: 20.08.2025

Опубліковано: 29.09.2025